

Vážená paní prezidentko Slovenské republiky, Vaše magnificence, vážený pane rektore, spectabilés, honorabiles, vážené dámy a pánové!

Nedovedu si představit větší pocty než té, které se mi dnes dostává od Vaší staroslavné university, jejíž počátky jsou neoddělitelně spjaty s osvobozením našich národů z Rakousko – uherské monarchie a jmény Tomáše Garriqua Masaryka a Rastislava Štefánika. Význam tohoto ocenění je pro mne umocněn jednak tím, že zde působili vynikající odborníci, za všechny jmenuji Augustýna Ratha, Vladimíra Fajnora nebo své bývalé kolegy profesora Štefana Lúbyho a Karola Planka. A rád bych připomněl i jméno mého nedávno zesnulého přítele Mira Kusého.

Doufám, že Vás příliš nepřekvapím, když této příležitosti využiji k malému zamyšlení nad otázkami, před které nás staví moderní – respektive postmoderní – doba zde – v srdci Evropy. Jsem ve funkci předsedy Ústavního soudu téměř šestnáct let, což ze mne dělá mezi ostatními kolegy v evropském ústavním soudnictví patrně jednoho z nejdéle sloužících funkcionářů. Můj profesní život mne však provedl mnoha dalšími cestami. Zažil jsem, jaké to je, když člověka totalitní režim donutí opustit akademickou kariéru i jak může důsledné lpění na zachování základních práv a svobod prozářit nejistotu disentu. Zažil jsem i hvězdné hodiny své země a obou našich národů. Před třiceti lety skončila vláda jedné strany a jediného dogmatu správnosti podpíraného represivním aparátem. Historie mne náhle posunula do pozice generálního prokurátora, následně místopředsedy vlády, ministra spravedlnosti a člena horní komory parlamentu. Možná, že je jistým paradoxem skutečnost, že nejcennějším obdobím pro mne bylo působení ve společném státě prvních dvou polistopadových let, kdy jsem poznal nejen ohromné množství významných osobností slovenského politického života, ale současně pochopil, že demokracie je především dialog, vzájemná úcta a hledání společných cílů. Rozdělení společného státu jsem pociťoval zvláště úkorně; dnes cítím, že velikost národa není určována velikostí jeho území nebo počtem jeho občanů, ale velikostí ducha. A přes různé peripetie, které po rozpadu společného státu následovaly, jsem přesvědčen, že oba naše národy tuto velikost v posledku prokázaly a prokazují. Uvědomil jsem si přitom jednu zásadní skutečnost: nelze bezvýhradně důvěřovat v neomylnost zákonodárce a tedy i neomylnost zákona. Nelze připustit dominanci jediné vrcholné ústavní instituce, byť demokraticky zvolené. Nelze důvěřovat tomu, že cesty práva jsou současně vždy cestami spravedlnosti. Konec konců i rozpad Československa koncem roku 1992 lze vnímat jednak jako selhání demokracie, ale současně i jako další krok k emancipaci a důstojnému řešení rozporů, které se nedaleko a ve stejné době řešily krvavým násilím a bratrovražednou válkou. Rozdělení Československa na dva suverénní státy nakonec nám i Slovákům přineslo zvláštní druh očisty – soudím, že pro mnohé, alespoň pro mne, není Slovensko cizinou, ale stále jakousi součástí společenství, které vnímám jako jeden společný celek s významnou společnou historií a zvláštním citovým poutem. Teorie tzv. čechoslovakismu byla v době zakládání společného státu účelovým politickým konstruktem, leč společné soužití po dlouhá desetiletí stvrdila jistou československou specifickou entitu nejen v podobě mnoha stovek tisíců společných manželství a jejich potomků, ale i v podobě společného sdílení osudů obou těchto národů.

Vědomí lidské omylnosti, slabosti a nedokonalosti ve mně posílilo přesvědčení, že nad běžnými korektivy sociálního života musí stát ještě jedna instance. Instance, která nepodléhá periodicitě politických změn, která se nemusí za svá rozhodnutí zpovídat proměnlivému a populismu občas podléhajícímu veřejnému mínění a která sleduje jen ten nejvyšší princip – zachování hodnot demokratického právního státu. Touto instancí se v moderních státech staly ústavní soudy. Soudobé dějiny nás učí, že neexistuje nic jako trvalý řád či cílový bod dějin, jehož dosažením navždy zvítězí dobro. Dějiny jsou turbulentní a ostrůvky stability mohou v proudě divokých změn zůstat jen takové hodnoty, které již čas několikrát prověřil. Imanentní pravdivost takových hodnot musí vyplývat z podstaty samotného společenského řádu, nikoliv jen z jeho normativních projevů. Kdo má však nad jejich zachováním a ochranou bdít? Soudím, že to je společná role ústavního soudnictví a akademické obce.

Události, které u nás doma, v některých sousedních státech, ale leckde i v Evropě na západ od nás, sledujeme v posledních několika letech, otevírají celou řadu otázek. Zdálo se, že sedmdesát let po druhé světové válce již byly zažehnány všechny krize, že revoluce, které Evropu rozdělávaly, byly nahrazeny společnou evropskou spoluprací a empatií. Zdálo se, že společné bohatnutí, spolupráce, bezpečnost a blahobyt povedou k široce přijímané myšlence pokračující evropské integrace. Před necelými deseti lety však byla Evropská unie zasažena bouří finanční a dluhové krize, která obnažila skrývané a neléčené bolesti celého systému. Nedlouho poté se členské státy EU začaly názorově štěpit v důsledku náhlého přílivu uprchlíků ze zemí rozvrácených válkou a byla veta po dřívějším optimismu a jednomyslném konsensu o další integraci. Za reálné nebezpečí pro současnou Evropu, která byla po dobu delší sedmdesáti let uchráněna hrůz globálních válek a vzájemné národní nesnášenlivosti, považují vzrůst národní a etnické sebezahleděnosti, xenofobie a někdy i antisemitismu. Pohled na mrtvé děti vyplavené spolu s rodiči na středomořské pláži, obsazené evropskými turisty, je pro naši civilizaci zahanbujícím mementem, které nelze ospravedlnit snahou o vykoupění špatného svědomí miliardami posílanými autoritativním režimům. Slova jako solidarita nebo humanita se začaly vytrácet z veřejného prostoru. Měli bychom se zamýšlet nad příčinami naší civilizační krize. Spatřuji je mimo jiné v dehumanizačních dopadech globalizace, která kromě pozitivních výsledků sebou přináší i narůstající pocit osamělosti a beznaděje v nezanedbatelných skupinách obyvatelstva, které mají pocit, že již nejsou efektivně zastoupeny tradiční politickou reprezentací a ve své beznaději hledají novou změnu – nejráději nějakého mesiáše. Jednotlivec, který se v této situaci ztratil a rozplynul, má pocit, že ztratil identitu a zákonitě propadl sociální úzkosti a strachu. A právě strach je živnou půdou pro všechny populistické směry, které nabízejí obraz nepřítele – ať již to je bohatší soused, nebo dokonce imigrant, nežádoucí přistěhovalec, člověk jiné barvy pleti nebo náboženství. V mojí zemi je částí politické a mediální sféry za nepřítele a viníka odpovědného za osobní neúspěchy označována dokonce i Evropská unie. Strach, bezradnost a pocit bezmocné opuštěnosti vytvořily optimální podmínky pro nové spasitele, kteří s nimi velmi dovedně pracují. Tak Francie má svou Marine Le Pen, my máme svého Okamuru a Vy Kotlebu. Jejich populistický koktejl je namíchaný ze šíření strachu a hledání nepřátel. Nabízejí silný pocit sdílené kolektivity, jakýsi etnický podbarvený nacionalismus, ve kterém máme všichni žít

a pracovat ve společné firmě-státu. Může to vypadat směšně nebo dokonce nebezpečně, ale právě pocit sounáležitosti je pro dnešní populisty základem jejich úspěchu.

Nápravu a renesanci hodnotového systému vidím pouze ve větší míře emancipace občanské společnosti, v jejím sebevědomí a obnovení principu svrchovanosti občana, který si dokáže prosadit do reálného života naplnění zásady, podle níž musí politická reprezentace sloužit ve prospěch obecného blaha nebo odejít. S obdivem proto v posledním roce sleduji, jak se formuje slovenská veřejnost v usilování o renezanci humanitních principů. Soudím, že ani zdaleka nejsem jediný Čech, který Vám závidí nejen dámu, kterou jste si zvolili do čela svého státu, ale i širokou občanskou iniciativu vytvářející vpravdě demokratickou pospolitost. V tomto úsilí se neobejdeme bez intenzivního působení akademické univerzitní sféry, která je a vždy byla povolána k šíření myšlenek pospolitosti, humanity a vzdělanosti. Pevně věřím, že Univerzita Komenského, které tímto ze srdce přeji k jejímu stoletému výročí jen samé vzdělané a moudré učitele a přemýšlivé a svobodné studenty, bude i nadále hrát v tomto úsilí rozhodující roli a i v následujících sto letech vždy se ctí obstojí.

Děkuji za pozornost.